

UDK: 619:636:616

**SOG‘IN SIGIRLARDA JIGAR PATOLOGIYASINING
TARQALISH HOLATI VA SABABLARI**

*P.Xasanova, iqtidorli talaba;
N.B.Ro‘ziqulov, ilmiy rahbar, dotsent
Samarqand davlat veterinariya meditsinasi,
chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti*

Mavzuning dolzarbligi. Respublikamizda chorvachilikni jadal rivojlantirish asosida aholining chorvachilik mahsulotlariga bo‘lgan talabini qondirishni yanada yaxshilashga qaratilgan agrar islohatlarning amalga oshirilishida, xususan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev tomonidan 2017-yil 16-martda qabul qilingan PQ-4841-sonli «Chorvachilikda iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi qarorining ijrosini ta‘minlashda, shuningdek, ichki bozorni sifatli va yetarli miqdordagi chorvachilik mahsulotlari bilan to‘ldirish va oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlashda yosh chorva mollarining modda almashinuvi buzilishi kasalliklari asosiy to‘siqlardan biri hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari. Keyingi yillarda bo‘rdoqilgan holda va majburan so‘yilgan qoramollarda jigar xom ashyosining iste‘mol uchun yaroqsizlik darajasi uzluksiz ravishda oshib bormoqda.

Ushbu holatning Respublikamiz xo‘jaliklarida aniq tarqalish darajasi va asosiy sabablarini aniqlash maqsadida Samarqand viloyatining Pastdarg‘om tumanidagi qushxonalar va shaxsiy go‘sht dukonlari sharoitida so‘yilgan 112 dona sog‘in sigir jigari organoleptik tekshirishlardan o‘tkazildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, tekshirilgan 112 dona sigir jigaridan 61 tasi (54,6 %)da har xil patologik o‘zgarishlar kuzatildi. Shulardan 25 tasi (22,2 %)da gepatoz, 12 tasi (10,7 %)da sirroz, 11 tasi (9,8 %)da gepatoz va sirrozning aralash buzilishlari, 8 tasi (7,45 %)da exinokokkoz va 5 tasi (4,45 %)da absess qayd etildi.

Demak, sog‘in sigirlarda jigar kasalliklari orasida eng asosiy o‘rinni gepatoz (jigar distrofiyasi) egallaydi va ushbu kasallik bilan sog‘in sigirlarning kasallanish darajasi o‘rtacha 29,7-32,7 foizni tashkil etadi.

Kasallik sabablarini aniqlash maqsadida tumandagi «Mustaqillik» va «Do‘stlik» fermerlar uyushmalariga qarashli qoramolchilik fermer xo‘jaliklari sharoitidagi sog‘in sigirlar ratsionlari chuqur tahlil qilindi. Tekshirish natijalari shuni ko‘rsatdiki, silos-kinsentrat tipiga asoslangan oziqlantirish sharoitidagi sog‘in sigirlar ratsionining hazmlanuvchi protein bilan ta‘minlanish darajasi o‘rtacha 90 foizni, qand bilan – 50,8

foiz, fosfor bilan – 80 foiz va kalsiy bilan ta'minlanish darajasi – 130 foizni, undagi qand-protein nisbati 0,43, kalsiy-fosfor nisbati esa 2,3 ni tashkil etadi.

Xuddi shuningdek, dag'al xashak-konsentrat tipiga asoslangan oziqlantirish sharoitidagi sog'in sigirlar ratsionining hazmlanuvchi protein bilan ta'minlanish darajasi o'rtacha 75-80 foiz, qand bilan - 60,1-65,1 foiz, fosfor bilan 67,1-74,2 foiz va kalsiy bilan ta'minlanish darajasi 125,8-138 foizni, undagi qand-protein nisbati 0,5-0,6, kalsiy-fosfor nisbati esa 2,65-2,7 ni tashkil etdi.

Xulosa.

1. Samarqand viloyati sharoitidagi sog'in sigirlarning jigar distrofiyasi kasalligi bilan kasallanish darajasi o'rtacha 29,7-32,7 foizni tashkil etadi va kasallik oqibatida xo'jaliklar katta iqtisodiy zarar ko'radi.

2. Silos-konsentrat va dag'al xashak-konsentrat tiplariga asoslangan oziqlantirish sharoitlaridagi sog'in sigirlarning jigar distrofiyasi kasalligi bilan kasallanishining asosiy sababi ratsionning hazmlanuvchi protein, qand va fosfor bilan ta'minlanish darajasining pastligi, undagi kalsiy miqdorining ortiqchaligi, qand-protein nisbatining 0,43-0,6 dan past, kalsiy-fosfor nisbatining esa 2,3-2,7 dan yuqori bo'lishi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Boboev, O. R., Bakirov, B., Ruzikulov, N. B., & Askarov, S. S. (2021). Peculiarities of metabolic disorders in endemic cows. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(3), 2196-2200.

2. Khayitov, B. N. O., Bakirov, B., & Ruzikulov, N. B. (2021). Scientific Basis for the Treatment and Prevention of Large Abdominal Acidosis in Productive Cows. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 8(9), 442-452.

3. Бакиров, Б. Б., & Рўзикулов, Н. Б. (2018). Ёш хайвонлар ва паррандаларнинг юқумсиз касалликлари. *Ўқув услубий қўлланма. Самарқанд*.

4. Бакиров, Б., & Рузикулов, Н. Б. (2017). Причины и ранняя диагностика нарушений метаболизма и дистрофии печени у коров в республике Узбекистан. *Ветеринария*, (5), 49-53.

5. Бакиров, Б., Рузикулов, Н. Б., Бобоев, О. Р., & Улугмуродов, Ю. (2021). Особенности нарушения обмена веществ при эндемическом зобе у коров. *Вестник Ошского государственного университета*, (1-2), 215-220.

6. Bakirov, B. B., & Ro'ziqulov, N. B. (2018). Yosh hayvonlar va parrandalarning yuqumsiz kasalliklari. *O'quv uslubiy qo'llanma. Samarqand*.

7. Вахтияр, В., Nuriddin, R., Oybek, B., & Хокимжон, К. (2017). Etiopathogenesis, hepatogenetic implications and early diagnosis of disorders of protein metabolism in productive animals in Uzbekistan conditions. *IJAR*, 3(2), 272-277.

8. Bakirov, B., Ruzikulov, N. B., Boboev, O. R., & Ergashev, M. (2022). Endocrine properties of metabolic disorders in productive cattle in Uzbekistan. In *WORLD SCIENCE: PROBLEMS AND INNOVATIONS* (pp. 250-252).

9. Бакиров, Б., Рўзиқулов, Н. Б., & Асқаров, С. С. (2018). МЕТАБОЛИК ГЕПАТОДИСТРОФИЯ КАСАЛЛИГИНИНГ НАЗАРИЙ ВА ИЛМИЙ ТАЛҚИНИ. *ГЛОБАЛЬНАЯ НАУКА И ИННОВАЦИЯ 2020: ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ*, 50.

10. Bakirov, B., & Ro'ziqulov, N. B. (2022). MAHSULDOR QORAMOLLARDA KATTA QORIN ATSIDOZINING YIL FASLLARI BO'YICHA UCHRASH DARAJASI. *AGROBIOTEKNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI*, 278-281.

11. Norboev, K. N., Rakhmonov, U. A., Ruzikulov, N. B., & Eshburiev, S. B. (2022). Effectiveness of Vitaprem and Probiotic Bio-3s in Group-Prophylaxis of Hens' Hypovitaminoses. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 9(11), 308-314.

12. Ruzikulov, N. B. (2021). Main causes and development mechanisms of Karakol sheep Ketonuria. *Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR)*, 10(3), 556-559.

13. Rakhmonov, U. A., Norboev, K. N., Ruzikulov, N. B., & Eshburiev, S. B. (2021). Results of group-prophylactic treatment of chicken hypovitaminosis. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(8), 243-248.

14. Bakirov, B., Ruzikulov, N. B., & Haitov, N. (2015). Method of complex dyspancerization of cows and sheep. *Certificate the deposit of intellectual property. Registration*, 29(01), 2273.

15. Ro'ziqulov, N. B. *Yosh hayvonlar va parrandalar terapiyasi. Darslik. Toshkent, "Fan ziyosi"*, 2021.

16. Бакиров, Б. Б., & Рўзиқулов, Н. Б. (2015). Ҳайвонларнинг ички юқумсиз касалликлари фанидан лаборатория машғулотларни бажариш бўйича услубий қўлланма. Самарқанд: "Ф. Насимов" ХК.

17. Bakirov, B., & Ruzikulov, N. B. Status of protein and carbohydrate metabolism in dairy cows at heparthodystrophy. In *Proceedings of the international scientific conference on the pathophysiology of animals dedicated to the*.

18. Asqarov, S. S., Yunusov, X. B., & Ro'ziqulov, N. B. (2023). Qo 'zilar dispepsiyasining klinik belgilari va ularning etiopatogenetik asoslari. *Veterinariya meditsinasi*, (8), 18-19.

19. Бакиров, Б., Рўзиқулов, Н. Б., & Даминов, А. С. (2017). ва б. лар. Ҳайвонлар касалликлари. Маълумотнома (Ўқув қўлланма). Самарқанд: "Насимов" ХК, 600.

20. Ишниязова, Ш. А., & Рузикулов, Н. Б. (2021). СОДЕРЖАНИЕ ТОКСИКАНТОВ В ОРГАНАХ И ТКАНЯХ РЫБ. *ВЕСТНИК ВЕТЕРИНАРИИ И ЖИВОТНОВОДСТВА*, 1(1).

21. Ishniyazova, S., & Ruzikulov, N. (2021). СОДЕРЖАНИЕ ТОКСИКАНТОВ В ОРГАНАХ И ТКАНЯХ РЫБ. *Вестник ветеринарии и животноводства (ssuv.uz)*, 1(1).

22. Ro'ziqulov, N. (2021). Yosh hayvonlar va parrandalar terapiyasi. "Fan ziyosi" nashriyoti.

23. Ruzikulov, N. B. Yosh hayvonlar va parrandalar terapiyasi. 2021. 1-212.

24. Ruzikulov, N., Askarov, S., Rasulov, N., & Boboev, O. (2022). RESULTS OF TREATMENT OF LAMBS DYSEPSEPSY. In *Наука и просвещение: актуальные вопросы, достижения и инновации* (pp. 226-229).

25. Ro'ziqulov, N. Ichki yuqumsiz kasalliklar fanidan laboratoriya mashg'ulotlarini bajarish bo'yicha uslubiy qo'llanma. Samarqand: "Sogdiana ideal print" bosmaxona, 2023.

26. Bakirov, B., Ruzikulov, N. B., Asqarov, S. S., & Xudoyqulov, I. Yosh hayvonlar bronxopnevmoniyasiga qarshi kurash chora-tadbirlari bo'yicha tavsiyanoma. Samarqand: «Sogdiana ideal print», 2023.

27. Бакиров, Б. Б., & Рузикулов, Н. Б. (2015). Болезни животных.

28. Бакиров, Б. Б., & Рўзикулов, Н. Б. (2011). Ички юқумсиз касалликлар фанидан босқич ишини бажариш бўйича услубий кўрсатма. Самарқанд: "Ф. Насимов" ХК.

29. Ro'ziqulov, N. B. Yosh hayvonlar va parrandalar terapiyasi" darslik. *Toshkent-2021 "Fan ziyosi" nashriyoti*, 81-90.

30. Ro'ziqulov, N. (2023). Ichki yuqumsiz kasalliklar fanidan laboratoriya mashg'ulotlarini bajarish bo'yicha uslubiy qo'llanma. "Sogdiana ideal print" bosmaxona.